

Álmok, lenyomatok, szublimációk

(Marton Réka Zsófia, „Sophie”: Tranzit-helyzet. Versek a szerző felvételeivel, Cédrus Művészeti Alapítvány – Napkút Kiadó, Budapest, 2015, 96 oldal, 1490 Ft)

A kötet hét ciklusra tagolódik, az *Évszak-impressziók* című sorozattal indulóan; ez a kezdés valamiképpen biztosan *eleve illik* a pályakezdő szerző szolid, ám feltétlenül vérbélien költői – finoman körbenéző, egyszersmind a külvilág lenyomatait a lélek redői között rögzítő – figyelméhez. A további hat könyv-egység sorrendje a következő: *Relatív ittlétünk*; *A megigazultak tánca*; *Történelmi vegyesfelvágott*; *Láz-álmosan*; *Lenyomat*; *Szublimáció*. Megannyi belső feldolgozás-gyakorlat ígérvénye ez a megélt tapasztalatok viszonylatában! A gazdag világú, tulajdonképpen az átlagosnál terjedelmesebb (első) verseskönyv anyagát ez a hét szerkezeti egység tartalmilag-módszertanilag mégis *eleve* ’megszórja’, az érvényesülő szerzői szemlélet és költői eljárás szempontjából osztályozza, jól kivethető részekre tagolva fel azt. S az egyes ciklusok felirata nyelvileg mindjárt meg is címkézi a hozzá, alája sorolt verseket, mintegy előre hangsúlyosan jellemezve, hogy milyen típusú, felfogású szövegek sorakoznak az egyes „fiókokban”, különféle lehetőségeket kidolgozva illetve esetenként (kissé) eltérő irányba mutatva a különben nagyon egységes szellemiség érvényesülésének keretei között. A felépítésben, szövegeloszlásban is hordozva tehát az első kötet (*egy első kötet mint olyan*) még szokásosan, szinte törvényszerűen többféle ígérvényét. Egyszersmind az induló alkotó párhuzamosan, itt vagy ott eltérően, váltakozva alkalmazott, s egyelőre még nem feltétlenül (véglegesen) eldöntött lehetőségeit, máris járt illetve a jövőben várhatóan (inkább) járni kívánt útjait. Ezt akkor láthatnánk teljességgel bizonyítottnak, ha egyenként kissé közelebbről megvizsgálhatnánk az egyes ciklusok anyagát – amire azonban itt csak korlátozottan nyílik mód.

Az „egzisztenciálisnak” nevezhető, vagyis az emberi létezés(helyzet)((ek)) kérdéseivel szembesítő *Relatív ittlétünk*-sorozat darabjaiban az ember egyéni és/vagy nembeli életének a tapasztalati konkrétumokkal való szembesítése kommunikációs játékként: kihívásként jelentkezik. Ha tetszik, grammatikai mozgolódásként, mozgatósként, amennyiben nem feltétlenül döntődik vagy dönthető el egyértelműen – és ez bizony a modern költészet

szövegeinek gyakran az egyik legtermékenyebb bizonytalansága, tulajdonképpen egyfajta oda-visszája –, hogy a szerepeltetett nyelvtani E/2 vajon önmegszólító perspektíva-e a beszélő alkalmazásában, vagy valamiféle *másik* (személy) céloztatik meg általa? A ciklus-címadó (és talán majdnem kötet-címadó) versében mármost feltehetően inkább önmegszólításról lehet szó: „Borzasztó citromok ízét idézi / Mikor halottaid lecsöpögő levét iszod / A falu egyetlen kútjából / Az elszúrt életek bosszút esküsznek / Relatív ittléted ellen / Vonulnak fel az autók fényszórói / Szemük könnyes a szitáló esőtől” (*Relatív ittlétünk*). A nyelvtani kimozdítás itt már a címmel megtörténik, hiszen a szöveg retorikája alapján a „relatív *ittléted*” kifejezés kíváncskodna a vers fölé, mint ahogyan az intern módon le is íródik benne, azonban az emberiség-látomás törvényszerűen kollektivizálódik fel T/1-űre, s a színen megjelenő egyetlen élő a halottak csoportjával, tömegével szemben már biztosan nem pusztán önmagában veendő... Miközben, természetesen, a konkrét szituációban mégiscsak egyedül áll, amit az autókkal kapcsolatos szinguláris tapasztalata is aláhúz, érzékletesen. Más kérdés, hogy az autók megszemélyesítése a tárgyi szféra felől egyenlíti ki a halottas ’visszavonultságot’, passzivitást, csendet.

A *Groteszk* című versben (még ugyanennél a ciklusnál maradva) az önmagára zárt szinguláris, tehát egyéni és hangsúlyozottan egyedi tapasztalat jut el a legáltalánosabb, egyben bizonyos szempontból nagyon is tárgyias (optikailag plasztikus, s egyszerre átlelkesített és kísérteties) megfigyeléshez, az emberfaj mulandóságával kapcsolatosan: „...maszatos tükörben / Csúf öreg vihog vissza rád / A halálnak is van humorérzéke / Neked álarcot ölteni”. *Neked* vagy a te arcodat felölteni, akár álarcként? – kérdezhetjük értelmezésünkben a versbeszéd retorikájára hangolódva. És a „csúf öreg” motívuma éppúgy jelezhet „időutazásos” látomást, mint ahogy egyszerűen borzadó jövősejtelmet is hordozhat hirtelen. A *saját halál* egyfajta megöregedett önazonosság ’pofájaként’ vigyorog itt az egyénre – mindenkinek, *neki is*, a magáé gyanánt. És valóban! Mindenkinek a magáét az emberi nem kollektív egyéni vég(ső)-tapasztalatának terén is, amint az Marton Réka Zsófia egzisztenciális ciklusa tanítja, még inkább: megérezékíti. S úgy, hogy közben itt-ott (mint ennél a tükörös motívumnál és jelenetnél) archetipikus kulturális elemeket hasznosít. Mert a tükör legalább annyira közkincs, akár közhelyes játék, mint amennyire „meghaladhatatlan” is. Egyenesen kimeríthetetlen, megunhatatlan. Ha tetszik, *überelhetetlen* a maga hátborzongató érzékletességében!

Ebben a vonatkozásban virtuóz módon ’megtévesztő’ a *Solus es* konkrét-látomásos szituációja – még mindig az előbbi verscsoportnál időzve. Itt ugyanis a címbe emelt latin kifejezés patinásan jelölt (és egyúttal *jelölő!*, ’nyelvi jelölő’) magányával szemben

természetszerűleg társasnak ígérkezik a viszonylat: az alany becsenget valahová. Találkozás várható tehát. Ugyanakkor különös, sajátos helyzetre mutat, hogy a figurát, a szinte már szokásosan önmegszólító alakot „felfelé áramló csend” „billenti fenéken”. (Az ezredfordulós kötetlenség, ’köznapiság’ stílusregiszterét most nem tárgyaljuk külön.) Mintegy lassított felvételen leledzik (jelenik meg) – s a vizualításban az felel meg az önmegszólításnak –, hogy e lassított felvételen látja is magát (saját magát látja), ami óhatatlanul kísérteties. Elmosódó és bizonytalan, mintha a tudat vetítene furcsa filmet. Ezt a furcsálkodást ragadja meg azután a szokatlan, legalábbis magyarul aligha ’szokványos’ nyelvtani alakzattal kifejezett hátranézés: „fordítod magad mögé fejed”. *Mintha* ez a furcsa nyelvi felszabdaltság a gesztus, a mozdulat lassítása maga volna – verbálisan. A versbeli „Mintha...” szó (szó-sor, sorszó, hiszen egyedül áll) szituációs logikája természetesen (lenne) az, hogy ekként kínálkozik kitöltenünk a három pont ürességét/terét: akárha lépteket hall(ana) háta mögül az alany, akárha járna, lenne ott valaki... De vajon mögötte vagy fölötte?... Biztos válasz *biztosan* nincs, azonban úgy is vehetjük, miszerint bele is folytatódhat/folytatódik ez a „mintha” a következő verssorokba: „Mintha... / Egy csepp szimmetria / Zuhant volna végig / A remegve kérődző világ / Arcbarázdáján”. Ez okozhatta hát a zajt... Világnagy megszemélyesülése a világnak, a teremtésnek; óriási és egyúttal stalker, „zónabeli” fizimiska, amely az önazonosság panteista tapasztalatában részesít, személyes találkozást biztosítva – akár istennel (?). A megdöbbenést, legalábbis revelációt pedig az biztosítja, hogy – miként azt a lassított filmfelvétel pergésének megállított: *kinagyított* kockája a folytatásban adja – a gombot nyomó ujj „összeolvadva / A végtelenség kaputelefonjával”. S éppen így „önmaga” ő, a(z ön)megszólított E/2, így, hogy tulajdonképpen saját magához csenget be... Formálisan nyilván „hiába”. Kommunikációsan megint csak kísérteties a tapasztalat, a misztikus világ-unió, isten-unió alapzatán ellenben pozitív, vidám, sőt, diadalmas híradás ez!

Bőségesen folytathatnánk a keresgélést, értelmező kiemelést ugyanezen a szövegkörnyéken még, ám nemkülönben feltétlenül kiemelendő a sorrendben negyedik, a *Történelmi vegyesfelvágott* elnevezésű kötet-ciklus is. Ez egyfelől szintén viszonylag tekintélyes méretű szövegsorozatot képez – és ezzel sokszor, sok versen keresztül érvényesülő szerzői beállítottságot, alkalmazott költői eljárást mutat meg a többihez viszonyítva –, másfelől pedig egy olyan, historikus-történetbölcseleti látásmódot mutat meg, amely bizonyosan egyik emblémája lehet Marton Réka Zsófia költészetének. Annyira védjegye, legalábbis feltétlen sajátossága, hogy a benne foglalt történelemfilozófiai vonulathoz csatlakozik a *Megigazultak tánca* cím és motívum által kijelölt és fémjelzett szövegállomány úgyszintén, csak éppen még erőteljesebben transzcendens távlatba és némiképp vallásos

reminiscenciák viszonylataiba helyeződve, azaz teológiai szintemelkedést megugorva vagy éppenséggel „elszenvedve” az egyes versek horizontjaiban. Érdekes talán innen visszabontani az érzést illetve az egész temporális-históriai szemléleti horizontot, azaz mindjárt két vagy egy afféle „kettős” ciklust észrevételezni, tárgyalni. Amennyiben ugyanis a „megigazulás” egyénileg megragadhatóvá: dokumentálhatóvá (előbb úgymond ’borítékolhatóvá’) válik, úgy feltétlenül üdvtörténeti érvényességű az errefelé felmerülő összefüggésrend. „»Thou shalt resurrect« – indít angol sírkőfelirattal maga a cikluscímadó vers, amely némi ellentmondást felfedezve vezeti tovább mondandóját: – „Akkor azt mondd meg nekem / Miért nem ugrálnak a csontropik / A temető fűvén / A szerves kukac-kaja / Nem elég tápláló / Hogy erőre kapjanak / Felkeljenek / És elmondják / »Thou shalt resurrect« / Feltámadva születél.” Valóban, nem bír kellő *tápértékkel* ez az „étek”?! A tét ugyanis az, hogy a vallási hittételek által vallott jövő-távlat – amely igénye szerint glédába állítja a történelmi múlt momentumait, tényeit – a jelen aktualitásában vajon mennyire bír hatékonyan működni? „Ma kiástak egy temetőt. / A körzetet egészségügyi okokból lezárták. / Ugyanúgy veszélyesek vagyunk a világra rothadó formában / Mint a fertőző matériát / Életnek leplező fázisban.” (*Hírmorzsa*) Ez a galádak tetsző, kreatív-költői, naív vagy esetleg „csak” naívnak álcázott szószerintiség sokat enyhül a kettős ciklus vagy ciklus-kettős konkrétan történelmi verseiben, ám mindig mintha egy historikus pillanatfelvétel részletével lenne dolgunk, mely önmagában partikuláris ugyan, de részlet-hordozásában, részlet-megjelenítésében igenis az egészre, a teljes történelmi folyamatra, a totális időskálára mutat vagy legalábbis kérdez rá: az ember sorsára a teremtestől/ösvilágtól kezdve a jelenig s az egyelőre ködbe burkolózó jövő(k)ig... *A Monarchia vége* feliratú szöveg innen is indít: „Ködbe vájt foszlányok / A múlt húscafatai ragaszkodnak”. Mihez is? Valahol mindegy, hiszen „[n]incs már / Szemétdomb a Hradzsín alatt / Az ablak üresen néz ki magából” (*Láncolat*). Az egymásra sorjáztatható korszakokból tehát mozaikosan kirakható lenne a történelem totalitása, azonban az aprólékos epochális pepecselés helyére (amelyben a Monarchia periódusa valóban sokszor és sok színben játszva merül fel!) képes oda rakódni a redukció végső elvontságú összerántó gesztusa, s ez egyúttal az antikot is képes átkötni az atomkori aktualitás fenyegetettségébe akár. Igen, akár odáig is, ahonnan a *Harag napja után egygyel* című vers szólal meg: „Hiába gyalogolsz / végig az ösvényen / már csak az aszott csöndet hallod mindenütt / Nincs miért támadni már / Gaius amfiteátruma is néma / Tudta előre / Elepedsz egy élet-jelért / Néha úgy utáltad / Most mégis fáj az emberutáni, élőlénytelen magány / Kódarabok hasítva egymáson / Nincs erő ami megállítja az alkonyat vénáját / Hogy a földekre törjön / Keresd a szelet / Te / Egyedül / Utolsónak”. Ha mármost

innen, ebből a gondolati körből lépünk vissza a „Megigazultak...” kisciklus (társ-ciklus) temporális feloldásaihoz, eloldásaihoz, egészen nagyszabásúnak érződhet számunkra a tényleg (szinte) ’örökkévalóvá’ váló, és valóban mintegy ’üdv történeti’ távlatú ember(iség)-program. Amelyben, és ez már a *Földi feledés* című szöveg tanúsága: „[a]z idő szép lassan / Legurul a lépcsőn, / Elfolyik a vízelvezetőn, / Bele a földbe.” Kicsit alább: „A fűszálak rettegésében / Vánszorogva csöpög a jelen”. Még alább: „már a szél sem sóhajt / Megállva lüktet az időtlen körben”. Mígnem legalul, végül: „maradsz bocsánattalan szobor / Isten emlékparkjában”. *Költő az, akinek a szavak fontosabbak, mint az élet.* Kosztolányi kijelentését némiképp átalakítva: Marton Réka Zsófia, „Sophie” költő(i)sége azon iskolázódik, hogy ’olcsó’ üdv történeti biztosítékkal nem engedi kiszúrni a szemét; a (ki)mondás, a *róla-való-beszéd* drámaisága (miről is, kiről is?) fontosabb neki az üdvözülés ígéreténél, esetlegesen megérezhető ’bizonyosságánál’. (Fontosabb akkor is, ha egyébként, a jelek szerint, hisz ebben az ígéretben, ’bizonyosságban’.)

A nyitó és már – emblematikusságában, „módszertani” jelképségében – ki is emelt *Évszak-impressziók* szöveg-sorozatán túl a sorrendben hatodik, *Lenyomat*, illetve a hetediként, sorrendileg utolsóként átélhető *Szublímáció* ciklus egyes darabjai a költészeti alapmagatartás tanulási folyamatának állomásait, rátalálásait fémjelezhetnék – úgymond, ’papírforma’ szerint –, s fémjelzik is, persze. Ilyen módon pedig szintén ’papírforma’ szerint elengedhetetlen, egyszersmind amolyan ’szokványos’ momentumait hordozhatják egy első ’kötetnek’ valamint egy ’elsőkötetes szerző’ azonosítható versalkotói gyakorlatának: Az *impressziók*, *lenyomatok* és azok *szublímálása* ugyanis mind-mind egyaránt azokból a tartalmilag igen világosan körvonalazódó, jelentéstanilag jól definiálható szemantikai készletekből táplálkozva történik meg, amelyek a két leghangsúlyosabb ciklus témaanyagát, középponti mondandóját képezik. Ezen a ponton az egzisztenciális tapasztalatot középpontba állító *Relatív ittlétünk* és a történeti stilizációt, továbbá valóban historikus gondolati műveleteket végrehajtó *Történelmi vegyesfelvágott* sorozatok anyagára gondolunk vissza, azonban a kötet befejezéséhez közelebb elhelyezkedő kisebb ciklusok (látszólag, de csak látszólag ’igénytelenebb’ szöveg-szériák) szintén nem szűkölködnek a korábban önállósuló történelmi-politikai-társadalmi momentumok vagy éppen léttapasztalati modulok elővezetése nélkül, legfeljebb az erre-arra fellelhető (poszt)modern, köznapi beszéd-nyomok, sőt, az ifjúsági szemlélet-perspektívájának szemtelensége* helyett megrendültség-taktusokkal dúsulnak fel, nem ritkán a személyesség pecsétjét is hordozva: „Mosolyod odafagyott lelkem polcára / Kicserélhetetlen / Elcsépelt remények / Választalan lelkesedések / Kapingálják. / Hiába. / Az a tudhatatlan, / Mindent-tudó / Titkon odaláncolta.” (*Lenyomat*) Vagyis –

vonhatjuk le a következtetést – a *Tranzit-helyzet* című verseskötet minden ciklikus feltagoltsága, tartalmi-motivikus szórtsága ellenére igazából jóval egységesebb összeállítás végső soron, mint amilyenek az első pillanatban feltűnik, vagy amilyenek viszonylagosan nagy terjedelme mellett eredendően ígérkeznek. Tisztán, szépen, a végsőkéig leegyszerűsödve, egy(-két)sorosokká karcsúsodva mutatkozik ez a szemlélet a *Szublímáció*-ciklusban, de a címadó szövegben úgyszintén, amely önnön kontextusát ugyanúgy (fém)jel(e)zi, mint ahogyan – természetesen – a saját textusát is (ki)adja: „Hirtelen eltűnt.” Nagyjából a szövegiség legvégén vagyunk ezen a ponton, mindenesetre az utolsó szövegoldalon. Itt hallgat el tehát ez az egységes tónusú lírahang, ha tetszik (és, bizony, *tetszik!*), errefelé szublimálódik fel, tűnik el maga a beszélő alak is... Marton Réka Zsófia, „Sophie” versbeszéde bár helyenként darabosnak érződik, mindamellett – egy utolsó, ezúttal társművészeti hasonlattal élve – olyan, gyakran még vágatlan (originálisan sértetlen) „muszternek” mutatkozik, amely egy, a lelki (és helyenként a „valós”) élettörténetet elmesélő „filmnek” meggyőzően képes akusztikai teret biztosítani.

* Mint itt: „Almabombával robbantották fel a pártszékházat / A mozgólépcső tetején meg egy püspök hatalmas hasába ütköztem / Drágakövekkel kirakott keresztje / Rusnyán domborodott »denehézmegmászni« szuverenitásán / Fiatalabb korában / Ő meg banánbombákkal robbantgatott / Az uniós pénzből felújított érseki palota könyvtárkriptájának befalazott folyosóin / Most már csak kiszáradt almagokat szopogat a British Library 1. emeletén.” (*Láz-álmosan*)